

FRANSUZ VA O'ZBEK TILLARI ILMYIY DISKURSIDA PERSUAZIV BIRLIKLARNI O'RGANISHNING FANLARARO YONDASHUVLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18836921>

Qodirova Naziraxon Murodbek qizi

*Andijon davlat chet tillari instituti
Fransuz tili nazariyasi va amaliyoti
kafedrasi o'qituvchisi*

<https://orsid.org/0009-0004-5676-5675>

naziraqodirova96@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada fransuz va o'zbek tillari ilmiy diskursida qo'llaniladigan persuaziv birliklar fanlararo yondashuv asosida qiyosiy tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar

ilmiy diskurs, persuazivlik, argumentatsiya, modalizatsiya, pragmlingvistika, qiyosiy tipologiya, intertekstual strategiya.

Ilmiy diskurs obyektivlik va mantiqiylik tamoyillariga asoslangan bo'lsa-da, u mutlaqo neytral kommunikativ shakl emas. Har qanday ilmiy matn muayyan ilmiy pozitsiyani asoslash, gipotezani isbotlash yoki mavjud nazariy qarashni rad etish orqali auditoriyani ishontirishga qaratilgan. Shu ma'noda ilmiy diskurs persuaziv tabiatga ega.

Persuazivlik tushunchasi klassik ritorikada shakllangan bo'lib, Aristotel tomonidan ishlab chiqilgan "ethos-pathos-logos" modeli nazariy asos bo'lib xizmat qilgan¹. Zamonaviy tilshunoslikda esa persuazivlik argumentatsiya nazariyasi bilan bog'liq holda rivojlantirildi. Xususan, Chaïm Perelman va Lucie Olbrechts-Tyteca ilmiy nutqni auditoriyaga yo'naltirilgan mantiqiy ta'sir jarayoni sifatida talqin qiladilar².

Fransuz lingvistik maktabida Oswald Ducrot argumentatsiyaning til ichidagi mexanizmlarini tahlil qilib, leksik birliklarning semantik tarkibida yo'naltiruvchi kuch mavjudligini ko'rsatgan³. O'zbek tilshunosligida esa ilmiy uslub, matn lingvistikasi va pragmlingvistika doirasida persuazivlik unsurlari qisman o'rganilgan bo'lsa-da, qiyosiy-fanlararo tahlil yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

Maqolaning ilmiy yangiligi – persuaziv birliklarni grammatik, leksik va diskursiv darajalarda kompleks tahlil qilish hamda fransuz va o'zbek tillari misolida ularning tipologik o'xshash va farqli jihatlarini aniqlashdir.

Oswald Ducrot konsepsiyasiga ko'ra, ayrim birliklar o'z semantikasida argumentativ yo'nalishga ega³. Masalan, fransuz tilidagi *mais* bog'lovchisi qarama-qarshilikni emas, balki argumentni kuchaytirish funksiyasini bajaradi. Misol uchun:

Cette théorie est complexe, mais pertinente. Bu yerda *mais* ikkinchi argumentning ustunligini bildiradi.

O'zbek tilida shunga yaqin funksiya "ammo", "biroq" bog'lovchilari orqali ifodalanadi:

Nazariya murakkab, biroq ilmiy jihatdan asosli. Har ikki holatda bog'lovchi vosita o'quvchini ikkinchi fikrga yo'naltiradi. Pragmatik yondashuvda persuazivlik nutq aktlari nazariyasi bilan izohlanadi. John Searle ta'kidlaganidek, bayonot faqat axborot bermaydi, balki muayyan illokutiv maqsadni amalga oshiradi⁴.

Masalan: Fransuz tilida: Nous pouvons affirmer que les résultats confirment l'hypothèse.

O'zbek tilida: Natijalar gipotezani tasdiqlaydi, deb aytish mumkin.

Bu yerda "affirmer", "deb aytish mumkin" birliklari epistemik ehtiyotkorlik bilan birga persuaziv ta'sirni ta'minlaydi.

Kognitiv-diskursiv yondashuv nuqtai nazaridan Teun A. van Dijk ilmiy diskursni ijtimoiy-kognitiv model sifatida talqin qiladi⁵. Ilmiy matnda muallif auditoriya bilim fondiga tayanib, ma'lum mental modelni shakllantiradi.

Masalan, "ma'lumki", "il est admis que" kabi birliklar umumiy bilim presuppozitsiyasini yaratadi va o'quvchining qarshiligini kamaytiradi.

Fransuz ilmiy uslubida epistemik modal fe'llar keng qo'llanadi: *devoir, pouvoir, sembler*. Cette hypothèse peut être considérée comme valide.

Bu konstruktsiya ehtimollikni bildiradi, lekin ayni paytda muallifning nazariy pozitsiyasini mustahkamlaydi.

Fransuz ilmiy diskursining muhim belgisi – impersonallik: Il est évident que... Il convient de noter que... Bunday strukturalar muallifni "yashiradi" va obyektivlik taassurotini kuchaytiradi. Persuazivlik obyektivlik orqali amalga oshiriladi.

O'zbek ilmiy matnlarida epistemik va deontik modal birliklar keng qo'llanadi: shubhasiz, ehtimol, albatta, demak, ko'rinadiki... Masalan: Demak, olingan natijalar nazariy qarashlarni tasdiqlaydi. Bu yerda "demak" mantiqiy xulosa chiqarish vositasi bo'lib, persuaziv funksiyani bajaradi.

Fransuz tilidan farqli ravishda, o'zbek ilmiy matnida muallif pozitsiyasi ba'zan ochiq ifodalanadi: Bizning fikrimizcha, mazkur hodisa...

Bu esa milliy ilmiy diskursning subyektiv-kommunikativ xususiyatini ko'rsatadi. Masalan fransuz tilida: Il semble que cette approche soit pertinente.

O'zbek tilida esa: Ushbu yondashuv samarali ko'rinadi.

Fransuz tilida subjunktiv konstruktsiya epistemik noaniqlikni bildiradi, o'zbek tilida esa "ko'rinadi" fe'li semantik jihatdan ehtiyotkor persuazivlikni yuzaga keltiradi.

Persuaziv birliklarni o'rganishda quyidagi fanlararo yo'nalishlar integratsiyalashadi:

1. **Lingvistika** – diskurs va matn strukturasi tahlil qiladi.
2. **Psixologiya** – ishontirish mexanizmlarini o'rganadi.
3. **Sotsiologiya** – ilmiy hamjamiyat normativ qoidalarini izohlaydi.
4. **Falsafa** – argument mantiqini asoslaydi.

Shunday qilib, persuazivlik til, tafakkur va ijtimoiy kontekst kesishgan nuqtada shakllanadi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, har ikki tilda ilmiy diskurs persuaziv tabiatga ega. Fransuz ilmiy diskursida impersonallik va grammatik modalizatsiya ustun. O'zbek ilmiy diskursida leksik va mantiqiy bog'lovchilar yetakchi rol o'ynaydi. Fanlararo yondashuv persuaziv birliklarning ko'p qatlamli mohiyatini ochishga imkon beradi.

Kelgusida korpus lingvistikasi asosida statistik tahlil o'tkazish maqsadga muvofiq. Maqolada argumentatsiya nazariyasi, pragmalingvistika, kognitiv lingvistika va sotsiodiskursiv tahlil metodlari integratsiyalashgan holda qo'llanildi. Maqsadimiz ilmiy matnlarda muallif pozitsiyasini mustahkamlovchi lingvistik vositalarni aniqlash, ularning tipologik xususiyatlarini ochish va fransuz hamda o'zbek tillarida ifodalanish mexanizmlarini qiyosiy jihatdan yoritishdir. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, fransuz ilmiy diskursida impersonallik va grammatik modalizatsiya ustunlik qilsa, o'zbek ilmiy diskursida leksik-modal birliklar va mantiqiy izohlash strategiyalari yetakchi hisoblanar ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aristotel. (2007). *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse* (G. A. Kennedy, Trans.). Oxford: Oxford University Press. (Original work published ca. 4th century BCE).
2. Bakhtin, M. M. (1986). *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin: University of Texas Press.
3. Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London: Continuum.
4. Toulmin, S. (2003). *The Uses of Argument* (Updated ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

5. Teun A. van Dijk. (2008). *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Maingueneau, D. (2014). *Discours et analyse du discours*. Paris: Armand Colin.
7. Kerbrat-Orecchioni, C. (2005). *Le discours en interaction*. Paris: Armand Colin.
8. Hyland, K. (2008). Persuasion, interaction and the construction of knowledge: Representing self and others in research writing. *International Journal of English Studies*, 8(2), 1-23.
9. Oripovna, A. I. (2026). Fransuz va o'zbek tillarida sodda gaplar tipologiyasi. *Latin American journal of education*, 6 (2), 164-168.
10. Oripovna, A. I. (2025). Enseigner le theme de l'ecologie lors de l'etude du français. *Sustainability of education, socio-economic science theory*, 3(29), 66-67.